

סיכום וניתוח הספור הם ממערכי השיעור לספור הקצר.

כתב וערך: המורה אלי פררה.

תחרות שחיה / בנימין תמוז

הספור מסווג כספור בדיון ריאליסטי (המילה בדיון – צרוף בין המילה; בדיה, כזב + דמיון) כלומר, אין זה ספור שהתרחש באמת בכרוניקה הישראלית, אלא אפשרות קיימת שיכולה להתרחש באמת במקומותינו, בישראל. מפגש בין שתי חברות ותרבויות שונות: בין נערים מכרים אך יריבים, כשביריבות מקופלת גם יריבות תרבותית-חברתית ופוליטית.

תצוגה (אקספוזיציה):

זמן ההתרחשות: בניגוד לכללי הספור הקצר, המקפידים לתחם את זמן-ההתרחשות בקטע מסוים בחיי הגיבור הראשי, כאן הזמן מתפרש לכל אורך חייו מהילדות ועד לבחרותו ועד לבגרותו בסוף בספור בזמן מלחמת השחרור בקום המדינה. נראה שהיוצר רצה לכתוב יצירה רחבה, אולי רומאן, ויצא לו ספור קצר עם סממנים של *אפוס (*אפוס: יצירה ספרותית רבת עלילות) ויריעה רחבה.

מקום ההתרחשות: כמו בסעיף הקודם של התצוגה, כך גם כאן, **מקום ההתרחשות** מתפרש שוב, לאורך זמן העלילה בשלושה מקומות עקריים: תחילה בילדותו של הגבור, בבית הקיץ של הישישה הערבית מחוץ ליפו, ובברכה שבפרדס. אחר כך עובר לעין-כרם השכונה בירושלים לפני המלחמה. וחוזר שוב אל הפרדס שבבית הישישה הערבית, ידידתה של אמו של גבור הספור בזמן מלחמת העצמאות.

גיבור הספור: גבור הספור הוא המספר, בבחינת מספר-עד. לא היה כדבר הזה בספור הקצר, שדוקא הגיבור הראשי אינו מזוהה, ואילו שאר הדמויות המשניות העיקריות, כמו: מתחרהו הבוגר יותר, עבדול כארים ואחייניתו נאהידה הערביים. אלו כן מזוהות. על פי המסופר, הגיבור הראשי אינו מאמין באלוהים כדבריו, נאמן לעמו וחבר בהגנה כבר מגיל צעיר. (מידע החייב בירור. יש בו אי-בהירות ולא מצאתי הנמקה בספור לחוסר הבהירות הזאת). בעל חוש תחרות ורצון להוכיח עצמו, בעיקר בפני ילדה בת-גילו הצופה בתחרות. אופייני לכל בן טיפש-עשרה. מרמז שהוא חבר בארגון המחתרתי "ההגנה". לענין החברות בארגון מחתרתי, (שהוא סוד...) גם במידע הזה יש אי-בהירות מטרידה. מתוך דבריו ניתן להבין שהיה חבר בהגנה אבל זה סוד, ואילו עבדול כארים אומר, שזה "סוד שידוע לכולם" מאידך אנו יודעים שארגוני המחותרת לא גייסו ילדים. אולי גייסו נערים בגילאי שבע-עשרה. שש-עשרה מקסימום. האם ניתן לרמוז כאן את גילו של המספר-הגבור כנער בן 16-17? אך בו-זמן אביה של נאהידה מבקש מאחיו הצעיר עבדול כארים להראות ל"ילדים" כלומר למספר ולנאהידה, מה הביא מן העיר. והשאלה היא האם הם ילדים או נערים? בנוסף לכך, נאהידה מעידה על עצמה שאינה צמה ברמאדן כי היא עוד קטנה, ואם היא בת-גילו של המספר, כלומר כבת 16-17 גיל שבו בהחלט צמים ברמאדן. אז האם היא ילדה או נערה? אי הבהירות הזאת לגילם של גיבור הספור וחברתו הערבית, יוצר אי-נוחות ואי-אמינות. ועוד, המספר מעיד שהוא ונאהידה אינם יכולים להיות זוג. תגובתו במילה אחת "שטויות". זוהי תגובה אופיינית לילד בגיל שבע, או עשר, ולא של נער מתבגר. נער מתבגר יש לו בהחלט התעניינות ורצון להתחבר אל המין השני.

וכן הוא מתריס בפניה שעד שלא תחדל להאמין באלוהים אינם יכולים להיות זוג... למה? הוא אינו מנמק. הדברים סתומים ואין להם הסבר.

(יוצא אם כן שלא ברור כלל מה גילסל המספר ושל נאהידה) לא ברור כמו כן המידע לגבי הישישה הערבית שנרפאה ע"י אמו של גבור הספור; היא דוברת צרפתית. בידוע הערבים בארץ ישראל שידעו לדבר צרפתית היו לכל היותר ממשפחה נוצרית שהגיעה מלבנון, או ממצרים ולא מוסלמים שחיו כאן כמה דורות. זוהי דיס-אניפורמציה צורמת. כבן העיר צפת לשעבר, אומר באחריות מלאה; לא הייתה קיימת בא"י ישישה ערבית מוסלמית, שחיה בא"י מדורי-דורות שֶׁדַּבְּרָה צרפתית. לכל היותר דברה ערבית-מדוברת-בסיסית, בורה ונבערת שאינה יודעת קרוא וכתוב ערבית אפילו, ובוודאי שלא צרפתית. זה נעשה מתוך ניסיון לא מוצלח, להעיד עליה כאישה נאורה ומתקדמת ומודרנית, שאינה נופלת ברמתה מאם הרופאה של המספר-עַד, גיבור הסיפור.

גם המפגש האחרון שנעשה בפרדס שבבית הישישה הערבית, ידידתה של אמו של גבור הספור, שרירותי ולא מנומק. הוא מבקש ממפקדו "לתת לו" את הערבי לשוחח איתו. כשבעצם רצה לגמול לו בתחרות-שחייה שנייה ביניהם ולנצח בה. "יש לו חשבון לסגור עמו". עכשיו, באמצע המלחמה הוא רוצה לסגור חשבון מימי-ילדותו בתחרות שחייה ילדותית? כשחבריו מסביב נהרגים, אולי אפילו על ידי אותו מכר-אויב עבדול כארים? ובמקום התחרות שלא נתקיימה, בגלל שמתחרהו נהרג בשגה, כולנו מנוצחים? חוסר ההנמקות למידע והפערים באינפורמציה בספור, יוצרים תחושה של שרירותיות גרידא, כאשר המטרה של הספור הוא במסר הרעיוני שבו, בסוף. ולמען מטרה זו גייס המחבר נתונים ומידע לא מנומקים ולא מדוייקים היוצרים מציאות בדיונית ולא אמינה.

המניע ו"הסיבה" להתרחשות: כלומר: המסר החברתי והרעיוני שביסוד הספור. באחד ה"שיאים הקטנים" בספור בו מתריס הגיבור בפני אמו, דוֹדָה ואביה של נאהידה, כי "זה לא נכון שאנחנו מנשלים את הערבים, פנינו לשלום ולא למלחמה." ובשיא הספור בסוף, על היות "כולנו מנוצחים". כאשר מי מהחיילים הרג בשגה את מכר-אויבו של המספר, עבדול כארים, מעביר לנו המספר את המסר הרעיוני של הספור. אין בספור מסר חברתי כנדרש מספור קצר, אלא מסר אידיאלי-רעיוני, כנדרש מרומאן. רוצה לומר שהמלחמה הזאת, מלחמת הקוממיות, שהיא סמל לתקומה היהודית ולגיבוש האומה היהודית כעם היושב בארצו, זאת מלחמה שבה אנו בעיקר המנוצחים (!...) למה ואיך, אין המחבר נותן הנמקות. המחבר מנסה להעביר מסר שלילי דרך עיני המספר, על הפן המכוער של צד-המְנוּצָחִים במלחמתנו נגד הערבים. על כך שהרגו את "הערבי שלו" ולוחמי ההגנה הפסידו אינפורמציה, כדברי מפקדו. מנסה לאפיין את מפקדו כלוחם חסר רגישות אנושית ומוסרית. בלי לבוא חשבון עם החייל שהרג את השבוי הערבי, שאולי, אולי הדבר לא נעשה בשגה (פליטת כדור, כדברי החייל ההורג) זהו ניסיון נואל לבוא תמיד בהאשמה-עצמית, ולהיראות כמוסריים בכל מצב. מבלי לראות תמונה כוללת יותר של הסכסוך הערבי-ישראלי.

נקודת הסיבון: היא מתרחשת בהגיעם אל בית הישישה שמחוץ לעיר יפו. שם נפגש לראשונה, גבור הספור עם נאהידה ולאחר מכן עם דוֹדָה, עבדול כארים. מהמפגש הזה, באופן לא מפתיע, תבצבץ התחרות ביניהם. תחרות שחייה כסמל לתחרות ולמאבק שבין שני העמים. עבדול כארים גובר על המספר בתחום הפיזי והנער-ילד(?) היהודי גובר עליו בתחרות המוח, בידעה טובה יותר בהיסטוריה: "מי גילה לראשונה את אמריקה". תחרות שצריכה להימשך אל השיא במפגש השני ביניהם, בזמן המלחמה.

השיא בספור: המפגש השני והסופי בין גבור הספור, המספר-עד, לבין עבדול כארים. הוא וחבריו כבשו בסופו של דבר את הבית שבו התבצר עבדול כארים וחברי כנופייתו. הוא כעת שבוי בידי המנצחים, אך המספר מבקש לסגור חשבון-ילדות עמו בתחרות-שחייה שבה הפסיד בילדותו. התחרות אינה מתממשת כי מישהו מהחיילים המנצחים הרגו את הערבי בשגגה. ועל כן כולנו **מנוצחים**. למה? ככה! בזה רצה לרמוז שהמערכה והדם הנשפך בין שני העמים חסר-טעם, מלחמה שבה דווקא המנצחים מפסידים. היה יכול להיות אמת באמירה הזאת אילו היה מדובר בין שני עמים המקיזים דם זה בזה, ללא טעם וללא סיבה. בו-בזמן שהמלחמה הזאת בינינו לבין הערבים היא כפויה עלינו, ועל כן נקרא צבאנו "צבא הגנה לישראל" כי בהגנת העם והמולדת נלחמו ולא מתוך יצר מלחמתי וכיבוש. המחבר פשוט שכח את האמת הבסיסית הזאת. מתוך מצבים לא נאותים שנעשים מדי פעם בכל המלחמות, גם במלחמותינו, כמו הריגת השבוי בשגגה, יוצא המחבר עם מסר אידיאי-כוללני, לא צודק ולא נכון, כי במלחמתנו בערבים אנו בין המנוצחים, ואילו הערבי השבוי – "פניו לא היו פני אדם שהפסיד". הם המנצחים.

הפואנטה: הפואנטה בספור חסרת חדות. הערבי השבוי, מכרו בעבר, נהרג בשגגה על ידי אחד מחבריו הלוחמים של המספר. וכשהפך את גוויתו ראה בפניו, כאילו בעיני רוחו, מתחרה עמו בברכה, אך פניו לא היו כמי שהפסיד, למרות שייתכן והפסיד בתחרות השחייה אבל לא בעימות שבין שני העמים. בעימות הזה העיקרי, בו הצד המנצח, היהודי, הורג שבוי, זהו צד של מפסידנים. מי שאומר את הדברים כך, גם אם חי בקרב הערבים, פשוט לא מכיר את ההווה ודרך מחשבתם, לא בעולם המוסלמי בכלל ובוודאי לא בהווה הארץ-ישראלית של הערבים הפלשתינאיים בפרט. כי למות כשבוי מבזה בידי היהודים, אין השפלה גדולה יותר מזו לכל ערבי באשר הוא, ובוודאי וקל וחומר בעיני לוחמי הכנופיות הפלשתינאיות בימי מלחמת השחרור. ועל כן לא ייתכן, פשוט מופרך ולא מדויק לתאר את הלוחם הערבי שמת כשבוי בידי היהודים, כשבהבעת ניצחון על פניו. להיפך! בשבילו זה השפלה והפסד מלאי-תיסכול וזעם ורצון לנקמה ולא הבעת ניצחון. ואם המספר רואה בעצמו כמפסיד ומנוצח בגלל שהרגו את הערבי השבוי **בשגגה**, זוהי פרשנות מאולצת ומתחסדת ובלא הנמקה הגיונית. מדוע שירגיש כך? וכי מלחמה, כל מלחמה, היא חגיגה לאור היום? בכל מלחמה יש אירועים ומצבים קיצוניים בהתנהגות האנושית, בייחוד כשמדובר בחיילים צעירים. להסיק מזה כהפסד מוסרי של המספר מול נצחונו האתי של עבדול כארים? זהו תרחיש מאוד מפותל וחסר-ביסוס הגיוני, ולא מנומק כלל ועיקר. אולי נתקנא הסופר בנימין תמוז בסיפורו של ס. יזהר "השבוי" ורצה ליצור סיפור מקביל ודומה משל עצמו? אבל איזה הבדל...

הדמויות בסיפור:

כל דמות בסיפור היא דמות ייצוגית. היא מייצגת את החברה בתקופה שמתוארת בסיפור. תיאור הדמויות נעשה בתיאור פרטי אופי, לבוש, התנהגות ומעשים המייצגים את ייעוד השקפתה הלאומית של הדמות, למשל: אבא של נאהידה לובש גם תרבוש וגם חליפה אירופית המסמל שילוב של מזרח ומערב (כלומר מצד אחד שמרני ומצד שני מודרני). עבדול כרים לובש כאפיה. הסמל ללאומנות הערבית. נאהידה לבושה שמלה לבנה עם סרט ורוד, כלומר היא משפחה אמידה. גם פרטים ביוגרפיים מהווים מידע על אופיין של הדמויות: פירוש השם עבדול כרים הוא עבדו של "הגדול" ומי הוא הגדול? בפי הערבים זה כינויו של האל.

הוא לומד בקולג' של המופתי, הוא נושא נשק. אמו של המספר היא מהגרת, בעוד הישישה והמארחים הערבים נטועים באדמתם מזה דורות, הם בנו בתיהם במו ידיהם במשך דורות לפני פרוץ הסכסוך הערבי-ישראלי.

עבדול כרים – הוא בן הדור החדש של הערבים הפלשתינאיים, אבל בלבושו מסמל את הדור הישן. כאפיה – מסמל לאומנות. הוא בן 18, משכיל ולומד בקולג' של המופתי. הוא לוחם באחת מכנופיות של המופתי. אינו מראה סימני ידידות או פיוס עם מתחרהו... איך אפשר לתאר דמות אתית ונאורה וחיובית מצד אחד ולהשתייך לכנופיות של המופתי מצד שני? אנשי הכנופיות של המופתי לא בחלו בשום אמצעי להרוג ולהתעלל באנשי הישוב היהודי בא"י. שום מגבלות של מוסר ואתיקה וטוהר-הנשק עצרו בעדם. ובל נשכח שהמופתי עצמו רצה לחבור אל הציר הפשיסטי של גרמניה ואיטליה וראה בהיטלר דמות נעלה וחיובית. ידועים סיפורים מסמררים של ערביי-צפת שלכדו לוחם יהודי והמיסו אותו בבור-סיד ועקרו את ציפורניו ושיניו – התעללות לשמה, אז להם ייקרא על שמם נאורות ואתיקה ומוסר של טוהר הנשק?...

אם המספר – הפרטים הביוגראפיים מלמדים על דמותה, שהיא גרה בעיר בבית שכור. את רכושה איבדה באירופה. היא תלושה. היא במעמד של מהגרת שעלתה לארץ ישראל. האם רופאה ומסמלת את הדור הישן. דמותה ריאליסטית, מאפיינת את תקופת העלייה של ניצולי השואה.

נאהידה – ערבייה, צעירה, אין לה דעה אישית. היא מסמלת תמימות, מאמינה בהימצאות אלוהים.

הישישה – **ערבייה**, דור ישן בארץ המבין שצריך לחיות עם היהודים בדו-קיום. מי שפניו לשלום יחיה בשלום, כך אומרת הישישה. אך, אילו האזין הדוד הצעיר עבדול כארים בדברי הישישה, לא היו מלחמות בארץ.

היהודי מצטייר בספור כחסר שורשים, הוא עקור, נודד, אולם בדומה לערבי – הוא לוחם ותחרותי. יש נסיון לתאר מציאות הזויה ולא מדויקת מבחינה היסטורית. כאילו ויש יחסי שלווה בין יהודים לערבים. אין ידידות, אך יש דו-קיום, ההתקרבות היא על רקע מודרניזציה בעולם הערבי ואין תחרות. זו מציאות שהייתה בערים מסויימות ובתקופות מסויימות מאוד בארץ ישראל. בוודאי שלא בין החלוצים זה מקרוב באו, לבין הערבים יושבי הקבע בארץ. הערבים ראו בחלוצים את מנשליהם ולא שררה ביניהם אחווה וכעות ודו-קיום. אולם בסוף שנות ה-30 (1936-1939) – התגבר הסכסוך. אין הנמקה מדוע מעצב הסופר את היחסים כשלוים? הסופר מבקש להטעות את הקורא, "להרדימו" ולהשלותו, שניתן להתגבר על ניצני הסכסוך, להפריך את ציפיותיו של קורא על תחרות "לחיים ולמוות" ולהפגיעו בסוף, כדי לעורר בו זעזוע וחשבון-נפש. ניכר הרצון של המחבר להדגיש עד כמה החברה הערבית שורשית יותר מאשר החברה היהודית – כאשר הוא מתאר את חצרו של אבו-נימר הוא אומר: "ניכר היה שלא בבת אחת נוצרה החצר, כל דור ודור הוסיף משלו". כלומר יש המשכיות. יש שורשיות ואילו היהודים תלושים. הם פולשים זרים ובעצם כל הווייתם בא"י לא צודק ולא מוסרי! (!?)

האמת ההיסטורית על הקרב ביפו היא שלא התקיים קרב שני לכיבוש תל א-ריש (תל-גיבורים בימינו). בניסיון השני לכיבוש תל א-ריש, התושבים פשוט ברחו כשה"הגנה" כבשה כפרים ערביים בסביבה. משתמע מכך שסיפור הקרב השני שבסיפור בדוי כולו. ישנם מעט פרטים תואמים: תיאור הסתערות הנפל ומות 26 אנשים בקרב הראשון, תואמים למדי למציאות: נהרגו 33 איש בקרב, הבריחה ההמונית של הערבים מיפו גם היא אמת היסטורית, שנמסרת מפי עבדול כרים.

נקודת התצפית של המספר שונה בזמנים שונים. הוא רואה את השלום בילדותו ואת המלחמה בבגרותו.

המספר מזדהה עם הצד הישראלי אך מתאר את העולם הערבי בצורה יפה ומתייחס אל עבדול כרים השבוי כאל אדם נאור משהו (הוא למד בקולז' ומשכיל, פניו במותו, הם כשל מנצח ולא בגלל רמתו, המוסרית הגבוהה כיבכול) ולא כאל אויב שצריך להכניע בקרב. הוא מצטער על מותו. הוא מספר-גיבור, מספר-עַד. מדווח ומעיד על חייו, דעותיו מעשיו ועולמו הפנימי.

כמספר גיבור הוא אינו לא יכול להיות אובייקטיבי. בו בזמן שמספר-עַד, מתפקד בסיפור כדמות מרכזית או שולית ומדווח על דמויות ואירועים שראה או שמע. זיקתו לאירועים היא של מעורבות והוא לרוב לא נייטרלי. לכן נוצר בלבול וחוסר אמינות. כאשר המספר הוא מספר-גיבור, המספר את מה שאירע לו, הוא אינו נייטרלי, אך כמספר-עַד, הוא חייב להיות נייטרלי, אם הוא רוצה ליצור אמינות לסיפורו, מה שאין כן בספור הזה.

הסיום: סיום הספור הוא סיום סגור. העלילה נפתרה והסתיימה, נושא הסיפור הוא התחרות בין המספר לעבדול כרים וזו הסתיימה לאחר מותו של עבדול כרים – גורל הדמויות ידוע. אין אפשרות של המשכיות העלילה מבחינת הגבור הראשי, ביחסיו עם נאהידה או עבדול כארים.

דרכי העיצוב בספור:

סמלים:

הבית הקייצי של הישישה הערבית. בית - מסמל לשייכותם של הערבים לארץ. הוא נבנה על ידי דורות של הקיום הערבי-מוסלמי בא"י. נדבך על נדבך.

פרדס עצים – שורשיות הערבים בארץ. הם נטעו עצים עוד בטרם הגיעו החלוצים, שניסו בכל כוחם להידמות לאיכרים הערביים. הנטועים באדמתם ונטועים עצים.

הבריכה – כסמל מטפורי לארץ מולדת ליהודים ולערבים. זוהי זירת המאבק וזירת הקרב בין יהודים לערבים: ארץ ישראל. הברכה היא גם מקור החיים – מי שבידו המים-לו הארץ. כך היא הראית בראשית הספור, כשהשלווה שררה בין הערבים והיהודים, אך בסוף הספור מימיה מעופשים, כסמל ומטפורה למאבק האלים וחוסר הטעם בין שני העמים. מאבקם יעכיר את המים ושניהם יצאו מופסדים.